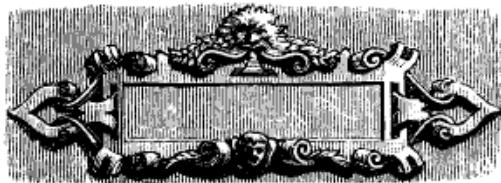

å kartor, böcker o. d. och vanligen äfven voro omgifna af andra prydnader eller attribut. Under barocktiden användes på liknande sätt anordnade sköldar eller infattningar med upprulade eller omböjda utsprång (se fig.). Seder-

mera har ordet blifvit användt i betydelsen af en rikare ornerad infattning i allmänhet, företrädesvis då den är tecknad eller graverad, t. ex. kring en titel eller smärre bildframställning. — Om den s. k. hieroglyfkartuschen se Hieroglyfer, sp. 1205. — 2. (Fr. *cartouchière*), *krigsv.*, den väska af styft läder, i hvilken kavaljeristerna och stundom jämväl artilleristerna inom de flesta arméer, äfven den svenska, medföra sin ammunition. Den bäres på en rem öfver ena axeln. 1. Upk. 2. C. O. N.

Kartusiäner (T. *Kartäuser*), munkorden, stiftad omkr. 1084 af den helige Bruno af Köln, förut domherre i Reims. Af fruktan att inom den förverldsligade kyrkan taga skada till sin själ begaf han sig med några följeslagare ut i den ödsliga trakten Chartreuse (*Cartusia*, deraf ordens namn) nära Grenoble. Der byggde de sig celler och ett bönehus, underkastade sig de strängaste försakelser och botöfningar samt sysslade för öfrigt med afskrifning af andaktsböcker. Kartusianerna räknade redan år 1137 14 kloster i Frankrike och erkändes 1170 af påven Alexander III såsom ett sjelfständigt munk-samfund. År 1134 fingo de genom Guigo, den femte priorn i klostret Chartreuse, skriftliga statuter, de s. k. *Consuetudines Cartusiae*, till hvilka längre fram flere tilläggsamlingar fogades. Grundtanken i alla dessa föreskrifter är att åstadkomma den enskilde ordensmedlemmens största möjliga *afsöndring* ej blott från hela den yttre världen, utan äfven från kamraterna i klostret. Munkarna äro derfor framförallt förpligtade till ensamhet, stillatigande och fasta. Lekmannabrodernas ställning är ock inom denna orden mer än vanligt tryckt. Genom ihärdigt fasthängande vid detta isoleringssystem har det lyckats kartusianerna att i högre grad än andra likartade samfund bevara sin medeltids-karakter ända in i våra dagar. De flesta kloster tillhöra ännu ordens födelsebygd, Frankrike. Från midten af 13:de århundradet intill år 1790 funnos i detta land äfven kartusian-nunnor. — I Sverige grundades genom Sten Sture d. ä. kartusianklostret *Pax Mariæ* (Marie-fred), omkring hvilket staden af samma namn växte upp. Det var det sista kloster, som stiftades (1493) i Sverige, och det första, som indrogs (1525). P. F.

Kart-utkast (Fr. *croquis*), *krigsv.*, kallas en i hast gjord afbildning af ett mindre landområde, hvarvid tid och omständigheter sällan tillåta användandet af instrument. Kart-utkastet uppfyller sin bestämmelse, då det angifver traktens allmänna utseende, möjligen med särskildt fram-

hållande af vissa enskildheter, och är ofta af stor betydelse vid uppgörandet af planer till krigiska företag eller vid framställningen af vidtagna åtgärder. C. O. N.

Kartäuserkatten [kartöjser-]. Se Huskatten.

Karup. 1. Vestra K., socken i Kristianstads län, Bjäre härad. Arealen 5,763 har. 3,748 innev. (1882). V. K. bildar med Torekov ett regalt pastorat af 2:dra kl., Lunds stift, Bjäre kontrakt. — 2. Östra K., socken i Hallands län, Höks härad. Arealen 4,583 har. 1,384 innev. (1882). Ö. K. bildar med Skummeslöf ett regalt pastorat af 2:dra kl., Göteborgs stift, Laholms kontrakt.

Karup-ån l. Skive-ån, å i vestra Nörrejylland, rinner upp på Gråheden, i södra delen af Viborgs amt, och flyter i nordvestlig riktning förbi Skive ut i Limfjorden. K. är sedan 1867 kanaliserad, och dess vatten begagnas i stor skala till ängsvattningar. E. Ebg.

Karuse'll (Fr. *carrousel*, Ital. *carosello* eller *garosello*, af *gara*, täfning). 1. Ringränning, ett förr vid europeiska hof brukligt riddaspel, sammansatt af en följd täfningar till häst, utförda af rikt klädda ädlingar, samt deremellan allegoriska skåde-upptåg med mytologiska eller historiska ämnen. Ryttarnas konstner gingo hufvudsakligen ut på att under vårdad figur-ridt söka med lansen träffa vissa uppsatta föremål, t. ex. en ring (deraf benämningen ringränning). De täflande skulle vara fördelade i minst fyra flockar, "kvadriller", hvar och en innehållande 8—12 ryttare; färgen och snittet å dessas dragter voro olika för hvarje flock. Segrarena mottog prisen ur de åskådande damernas händer. Detta slags ridderliga lekar aföste tornéspelen; i olikhet med dessa voro de emellertid icke farliga för deltagarnas lif och lemmar. Karusellerna infördes från Italien till Frankrike under Henrik IV (det första dylika spel hölls der 1605). En af de sista karusellerna derstädes var den, som Ludvig XIV gaf 1662 i Paris, till ära för m:lle de La Vallière, på den plats, som sedan bär namnet Place du Carrousel. I Sverige tillställdes i 17:de årh. karuseller 1649, 1650 (Kristinas kröning), 1668 samt d. 19 Dec. 1672, då Karl XI:s tillträde till regeringen firades med en dylik, hvilken beskrefs af D. K. Ehrenstrahl och efter hans teckningar stacks i koppar på 63 blad. Dessa karuseller försiggingo på den s. k. riddare- l. rännarebanan å nuv. Hörtorget i Stockholm. Gustaf III, som i likhet med Ludvig XIV gerna sjelf uppträdde i karuseller, gaf bl. a. 1776 å Ekolsund en sådan, som räckte i tre dagar och 1777 på Adolf Fredriks torg i Stockholm en, som räckte i 4 dagar. Den praktfullaste af Gustaf III:s karuseller var den, som i Aug. 1785 anordnades på Drottningholm med anledning af G. M. Armfelts bröllop. Den föreställde "Intagandet af den förtrollade skogen" (efter Tasso) och pågick under 6 dagar, fördelade på flere veckors tid. — 2. Platsen eller banan för en ringränning. — 3. Ett i synnerhet för minderåriga afsedt nöje, bestående i åkning i små vagnar, på bänkar, trähästar, o. d., hvilka äro